

УДК. 372. 882. 034: 004

Л.І. Нежданова, м. Вінниця

ВИКОРИСТАННЯ ІКТ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Розглянуто можливості використання інформаційно-комп'ютерних технологій у позакласній роботі з української літератури з метою формування гуманістичних цінностей у старшокласників, даються щодо цього методичні рекомендації.

Ключові слова: *духовність, гуманність, гуманістичні цінності, інформаційно-комп'ютерні технології (ІКТ), мультимедійна презентація, вікіпедія, вебінар, чат-семінари, програмно-методичний комплекс (ПМК).*

Повернення суспільства до духовних цінностей, гуманітарного знання, визнання значущості їх статусу викликало активний пошук нових технологій, організаційних форм навчально-виховної роботи, які б сприяли переходу інтелектуальних і концептуальних модусів гуманістичних знань у духовну реальність людини. Одним із етапів модернізації національної системи освіти є широке впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ), які дозволяють вчителю при потребі замінити пояснювально-ілюстративну методику завданнями пошуково-дослідницького характеру, збільшити обсяг позашкільних занять, які є неодмінним складником навчально-виховного процесу в системі неперервної освіти. Чинною програмою з української літератури передбачено "формування покоління молоді, що буде захищеним і мобільним на ринку праці, матиме необхідні знання, навички і компетентності для інтеграції в суспільство на різних рівнях, буде здатним до навчання упродовж життя". Тому уявити сучасний навчально-виховний процес без використання ІКТ неможливо.

Протягом останніх років проблема застосування ІКТ у навчанні досліджується досить активно і в Україні, зокрема у працях А. Брушлинського, А. Матюшкіна, Н. П. Дементієвої, О. І. Когут, Н. В. Морзе, Н. В. Сороко, О. Тихомирова та інших.

Питання використання комп'ютерних технологій у навчанні на уроках літератури, української зокрема, є актуальним, але поки що мало висвітленим науковцями. Так нашу увагу привернули праці О. О. Ісаєвої, Г. Бабійчук, О. А. Пойди, які містять методичні рекомендації для учителів щодо використання ІКТ на уроках літератури.

Досліджень з питань використання інформаційно-комп'ютерних технологій у позакласній роботі з метою виховання школярів нами не виявлено. Тому постає декілька питань, що окреслюють проблему, а саме: 1) чи можуть узагалі використовуватися ІКТ у позакласній роботі з літератури з метою формування гуманістичних цінностей; 2) як найкращим чином організувати взаємодію "учитель-комп'ютер-учень" при формуванні гуманістичних цінностей у позакласній роботі з літератури.

Метою даної статті є дослідження можливостей використання ІКТ з метою формування гуманістичних цінностей у старшокласників у позакласній роботі з української літератури та деякі методичні рекомендації щодо впровадження нових форм позакласної роботи з української літератури з використанням ІКТ, які сприятимуть, на нашу думку, формуванню та розвитку гуманності особистості старшокласника як основи його духовного світу.

У структурі гуманістичних цінностей виділяємо такі компоненти: когнітивний, потребнісно-емоційний, регулятивний, діяльнісно-практичний. На нашу думку, за допомогою ІКТ можна сприяти формуванню когнітивного компонента, а саме – понятійного апарату, який стосується знань про гуманне ставлення до людини. На уроках літератури старшокласники, характеризуючи літературного героя чи постать письменника, оперують поняттями "духовність", "гуманізм", "гуманність", "справедливість", "людинолюбство", "людяність", "людська гідність", "чесність", "честь", "порядність" та ін. Та чи знають вони, що означає бути гуманною людиною, що таке "духовність", кого можна назвати справедливим, а кого великодушним? Гуманістичні знання, якщо їх засвоюють учні, спроможні зумовити високоморальні емоційні стани: почуття морального задоволення, провини, докори сумління, сорому тощо. Звичайно, аналіз теоретичних понять, які знаходяться в

межах духовного світу особистості, і встановлення взаємозв'язків між ними має здійснюватись на уроці. Але перевірити правильність своїх гуманістичних знань і таким чином закріпити їх школярі можуть самостійно поза уроком, використавши за завданням учителя такий Інтернет-ресурс, як вікіпедія. Вікіпедія (англ. Wikipedia) – це відкрита багатомовна вікі-енциклопедія. Вікіпедію започатковано як англomовний проект для створення онлайн-енциклопедії, де будь-який користувач може редагувати наявні статті та додавати власні. Метою проекту є створення повної, нейтральної, відкритої енциклопедії всіма мовами Землі. Вікіпедія повністю відповідає концепції “вікі”. Це означає, що кожен відвідувач може вільно, без реєстрації, редагувати і поширювати зміст будь-якої статті. Учасники Вікіпедії дотримуються думки, що легкість і доступність зміни інформації сприяє підвищенню ступеню її правильності й актуальності. Звернувшись до вікі-енциклопедії, старшокласники та й учителі з'ясують зміст таких складних синтетичних понять, як “гуманізм”, “гуманність”, “духовність”, “добročесність”, “добročинство”, “людяність”, “милосердя” та інших, які становлять основу гуманістичних знань. Крім того, школярі, після обговорення на уроці літератури енциклопедичних статей, знайдених у вікіпедії, можуть зредагувати їх або додати раніше відсутні, а тепер створені ними самими до вікіпедії. Отже, такий вид позакласної самостійної роботи виробляє ще й навички наукової, пошуково-дослідницької роботи. Тепер, оцінюючи вчинки того чи іншого літературного персонажа, учні знатимуть, чи правомірно називати його доброзичливим чи добродушним, гуманним чи негуманним, духовним чи бездуховним.

Важливу роль для формування духовного світу особистості старшокласника є аналіз духовного світу письменника. Українські письменники, творчість яких вивчається учнями 10-11 класів, – великі гуманісти, які доносять до читачів свої ідеали через художній твір. Але вивченню літературного твору у старшій школі передує знайомство із життєвим та творчим шляхом його автора. У більшості випадків учителі вдаються до лекційного викладу біографії письменника або ж дають завдання учням самостійно підготувати повідомлення про життєвий та творчий шлях письменника, і ті переказують його на наступному уроці

на оцінку. Такий підхід досить часто є формальним і не сприяє виробленню у старшокласників умінь встановлювати залежність між вчинками автора та його духовним світом, не вчить визначати авторську позицію у творі, не навчає виробленню первісних умінь встановлювати залежність між змістом, формою і особливістю духовного світу автора. На наш погляд, для вивчення духовного світу автора художнього твору можна залучати учнів до позакласної роботи з підготовки мультимедійної презентації його життєвого та творчого шляху, також можна запропонувати конкурс таких презентацій між групами старшокласників. В Інтернеті, знову ж таки скориставшись вікіпедією, в додаткових книжкових джерелах учні можуть знайти факти з біографії письменників, наприклад, Панаса Мирного, М.Коцюбинського, В. Винниченка, М. Хвильового, О. Довженка, О. Вишні, В. Симоненка, Г. Тютюнника та ін., які доводять підпорядкування їх життя високим гуманістичним ідеалам добра, справедливості та честі, й підготувати презентацію. Програма створення презентацій – це електронна програма підготовки і демонстрації слайдів на екрані комп'ютера, коли необхідно подати інформацію в привабливому вигляді із застосуванням графіки, тексту і діаграм. Краще, щоб старшокласники для роботи об'єдналися у групи за бажанням (по 4-5 осіб), кожна з яких представлятиме свою презентацію на конкурсі. Презентація кожної з груп займатиме 10-15 хвилин. Як бачимо, конкурс презентацій стає колективною творчою справою для кожної із груп. Формування гуманістичних цінностей у старшокласників, ми вбачаємо, має відбуватись за двома взаємопов'язаними напрямками: перший – морально-пізнавальна діяльність, спрямована на розширення молоді знань про гуманну людину, її поведінку, сприйняття учнями старших класів гуманістичних цінностей; другий – морально-практична діяльність, спрямована на вироблення гуманного ставлення до людини і її життя, закріплення цих цінностей у поведінці старшокласників. Добираючи факти гуманістичного змісту із біографії письменника для презентації, школярі заглиблюються у духовний світ письменника, розширюють свої знання про гуманістичні цінності, про людину-гуманіста, бачать еталони гуманної поведінки. Робота в групі над спільною справою сприятиме розвитку гуманних стосунків,

які побудовані на свободі волевиявлення (у виборі завдання: хтось добирає текстовий матеріал, хтось працює із листами, хтось з ілюстраціями, інший з відеоматеріалами, аудіозаписами тощо), толерантності, допомозі тому, хто не справляється із завданням. Також забезпечуються такі гуманістичні потреби, як потреба у спілкуванні та емоційних контактах, у піклуванні про людину та допомозі їй. Робота у малій групі також сприяє формуванню у старшокласників вміння бачити в людях позитивні якості, ставити себе на місце іншого, поділяти його почуття.

Для створення презентацій можна скористатись відповідним програмним забезпеченням – програмою для створення та проведення презентацій. Учитель радить старшокласникам обрати між програмою MS Powerpoint, яка входить до пакету програм MS Office, та Impress, яка входить до пакету OpenOffice. Більше інформації з основ створення презентації у програмі Impress можна отримати за адресою <http://www.intuit.ru/department/office/openofficebasics/9/>. При підготовці такої презентації учитель виступає консультантом: школярі показують йому дібрані матеріали, що розкривають духовний світ письменника: текстовий матеріал, фрагменти листів, цитати, слайди, фото, ілюстрації, порядок їх розташування, а учитель, при потребі, дає поради. Крім того, мультимедійна презентація може містити аудіо- та відеофрагменти. Обов'язково слід наголосити, що потрібно підбирати найцікавіший та найдоцільніший матеріал, аби не захаращувати увагу присутніх незначними деталями, а також щоб дотриматись рамок тих вимог, які ставляться до створення презентації. З методичними рекомендаціями, як підготувати мультимедійну презентацію учителю-словеснику, можна ознайомитись у статті О. А. Пойди “Використання мультимедійних презентацій на уроках української літератури” [4].

Мультимедійна презентація, створена старшокласниками, є інноваційною формою як урочної, так і позакласної роботи. Позакласна робота тут є значущішою, адже в процесі підготовки презентації учні вправляються у гуманній поведінці, стосунках, побудованих на толерантності, взаємодопомозі, повазі. Таким чином учитель створює педагогічні умови, які впливають на формування та розвиток діяльнісно-практичного компонента у структурі гуманності як інтегративно цілісному утворенні.

Мультимедійні презентації з навчально-виховною метою практикують сьогодні творчі педагоги. Такими, наприклад, є учителі української мови та літератури СЗШ I-III ст.-гімназії №30 ім. Т.Г. Шевченка м. Вінниці Штодько Н. П., Примчук Ю. М., Ярощук Л. Г., Ільченко З. Д., Нежданова Л. І., Кальковець Г. В. Залучаючи своїх вихованців до такого способу засвоєння навчального матеріалу, вони не тільки сприяють постійному зацікавленню школярів навчальним предметом, виробленню в учнів навичок пошуково-дослідницької роботи, формуванню читацьких, літературних, інформаційних компетенцій та інформаційної культури, а й привчають до гуманних стосунків, без яких не можна здійснити колективну творчу справу.

Усім відомо, що сучасна молодь багато спілкується у чаті. Цей факт є одним із свідчень того, що інформаційно-комунікаційні технології стають невід'ємною частиною нашого життя і уникнути їхнього впливу на навчання та виховання неможливо. Більше того, варто подбати про те, щоб віртуальне спілкування не зашкодило як фізичному, так і моральному здоров'ю дітей. Тому пропонуємо ще таку форму позакласної роботи з української літератури з використанням ІКТ, спрямованої на формування гуманістичних цінностей у старшокласників, як вебінар. Вебінар – це “віртуальний” семінар, організований за допомогою Інтернет-технологій. Вебінару властива головна ознака семінару – інтерактивність. Зареєструвавшись, учасники вебінару в призначений час повинні клікнути на надіслане організаторами посилання і підключитися до відповідного сайту. У навушниках ми чуємо голос ведучого, слайди його презентації у нас перед очима, і ведучий перегортає їх в міру необхідності. Можливість задавати питання представлена у чаті. На вебінарі, як і на звичайному семінарі, є можливість взаємодіяти з ведучим, тобто виконувати його завдання, відповідати на його запитання і ставити свої. Ведучим стає учитель-словесник. На нашу думку, вебінари не тільки поглиблюють знання старшокласників із літератури, а й дозволяють їм бути відвертішими у висловленні своїх суджень щодо морально-етичних питань, порушених у творі. (Наприклад, пропонуємо учителям підготувати та провести вебінар “Лірична героїня Олени Теліги – хто вона?”).

Розгляд зазначеної проблеми у формі позакласного вебінару допоможе заповнити у програмному матеріалі ті ніші, де має бути представлений доробок письменників-патріотів, які жили за кордоном і чия творчість розвивалася природно, поза ідеологічними примусами. Завдання пропонуваного вебінару – розкрити образ ліричної героїні поетеси у всій його багатогранності, підкреслити гармонійне поєднання волелюбних патріотичних настроїв із жагучою любов'ю до життя, витонченою жіночністю, багатством духовного світу української шляхетної душі, постійно перейнятою проблемами як політичного, так і морального вибору. Вебінару має передувати урок, присвячений ознайомленню із життям поетеси, що було справжнім громадянським подвигом: без усвідомлення цього не можна збагнути сутності самовираження авторського “я” в поезії. Учні до вебінару мають ознайомитися із поезіями Олени Теліги, які доводять, що її лірична героїня – непересічна особистість, новий тип українки – аристократки духу, яка гармонійно поєднує палку закоханість у життя із громадянською відвагою, відданістю інтересам рідного народу, протестує проти ситого міщанського існування і прагне активної діяльності для загального блага (“Усе – лише не це”, “Чоловікові”), бажає з любов'ю і терпінням працювати задля національної єдності і згоди (“Поворот”), готова стати соратником мужчини-воїна у боротьбі за честь України (“Вечірня пісня”, “Мужчинам”, “Напередодні”), дорожить понад усе власною гідністю, її жіноча гордість поєднується з порядністю та людяністю (“Я руці, що била, не пробачу”), вона життєрадісна, чутлива до краси світу особистість, щира у прояві своїх почуттів (“Літо”, “Неповторне свято”). Це – позиція людини-гуманіста, і для її виявлення пропонуємо звернутись до вказаних поезій у ході вебінару. Обов'язковою умовою є виразне читання учителем-ведучим обраних поезій (адже учні чують його голос у навушниках). Крім того, тексти мають бути і перед очима учнів-учасників вебінару. Це дасть можливість старшокласникам глибше проникнути в ідейний зміст поезій, обмінюватись судженнями, робити висновки, цитуючи автора. Учитель має підготувати слайди презентації даного вебінару (можна залучити учнів), продумати запитання, завдання для його учасників, підпорядковані темі та меті даного позакласного заходу.

Пропонуємо теми для розробки таких вебінарів: “Духовний подвиг шістдесятників”, “Щедрість душі ліричного героя Максима Рильського”, “Світоглядні та мистецькі позиції письменників “празької школи”, “Завжди один, бо завжди проти течії...(життєві та творчі принципи Євгена Маланюка) та ін. Цікаві ідеї щодо тематики та структури нестандартних форм роботи учитель може знайти у посібнику О. Ковальчук та Б. Мозолюка “Українська література: уроки активного співробітництва (диспути, конференції, проблемні семінари)” [3] та використати їх при підготовці вебінарів.

Також інноваційним видом позакласної роботи з літератури для старшокласників може стати чат-семінар, якщо увести в нього елементи диспуту. Клас ділиться на дві групи (не більше 15 учнів у кожній групі) для того, щоб у спілкуванні взяли участь усі його учасники. Дата проведення семінару в кожній групі різна. Старшокласники наперед попереджуються про такий вид роботи і готуються до чату за поданим планом. Реєстрація присутності в чаті проходить так само, як і при вебінарі. Далі учитель ставить запитання, які спонукають до диспуту у чаті, а учні висловлюють свої думки. Учитель теж має право на свою думку, висловлює її, але не нав’язує учням. Спілкування відбувається з позицій партнерства, діалогу, кожна думка має право на існування і на коректне спростування, якщо хтось із учасників чат-семінару з нею не погоджується. Чат-семінари з елементами диспуту можна підготувати за такими темами: “Материнська любов – це любов всепрощаюча?”, “Які причини життєвої трагедії Чіпки” (за романом П. Мирного “Хіба ревуть воли, як ясла повні”), “Чи завжди людина має право морального вибору?” (за романом І. Багряного “Тигролови”), “Чи соромно бути багатим?” (за комедією І. Карпенка-Карого “Хазяїн”), “Батьківська позиція Платона Ангела: ваша оцінка ідеалів героя (за п’єсою О. Коломійця “Дикий Ангел”?), “Я” - людина?” за новелою М. Хвильового “Я (Романтика)”.

При підготовці до вебінару та чат-семінару словесник може скористатися ППЗ (програмно-педагогічним засобом). ППЗ побудований як конструктор. За допомогою швидкої навігації вчитель має змогу використовувати наявні медіа-об’єкти про

творчість письменника, формувати довільні набори наочних матеріалів залежно від мети й завдань уроку чи позакласного заходу з літератури, а учень – добирати для розкриття теми потрібний літературний матеріал, групувати й коментувати літературні факти, робити самостійні висновки й узагальнення. На допомогу вчителю сьогодні розроблені також програмно-методичні комплекси з української літератури (ПМК) для різних класів. Хоча кожен учитель може розробляти власні ПМК. Такий комплекс забезпечує ведення бібліотеки базових елементів (тексти, відео фрагменти, аудіо лекції, анімації, тестові завдання тощо) курсу української літератури в певному класі; редагування, копіювання й видалення наявних уроків та додаткових матеріалів; перегляд матеріалів; імпорт базових елементів із зовнішніх попередньо створених файлів; створення і додавання до ПМК текстових і звукових фрагментів; ведення статистики процесу вивчення матеріалу учнями на своїх робочих місцях (комп'ютерах).

Програмне забезпечення працює на платформі: MS Windows 98; MS Windows ME; MS Windows NT4.0; MS Windows 2000; MS Windows XP. Детальніше познайомитися з особливостями використання програмно-методичного комплексу можна із статті Г. Бабійчук “Методичні рекомендації щодо використання програмно-методичного комплексу “Українська література. 11 клас” [1].

Після завершення і вебінару, і чат-семінару залишається запис, який можна використовувати з метою навчання. Фактично, це готовий продукт.

Ініціюючи роботу учня за комп'ютаром, учитель повинен дотримуватись певних санітарно-гігієнічних вимог. Завжди потрібно пам'ятати про тривалість перебування біля монітора, не допускати перевантаження. Тому вебінари, чат-семінари мають тривати не довше 45 хвилин, як і один урок.

Як бачимо, інформаційно-комунікаційні технології відкривають широкі можливості для вчителя в організації й проведенні не тільки уроків, а й інформаційно насичених і багато ілюстрованих позакласних заходів, спрямованих на формування духовного світу учнів, старшокласників зокрема. Звичайно, не

може бути машина вихователем і ніколи не замінить живе спілкування з учителем. Але за допомогою комп'ютера учитель може шукати нові форми роботи з молоддю, які є цікавими для неї, відповідають її запитам.

Висновки. Твори української літератури, включені до програм для учнів старших класів, підібрані з метою збагачення учнів гуманістичним світоглядом, сприяння розвитку їх духовності. Однією із умов ефективності реалізації виховного потенціалу художнього твору, на нашу думку, є логічне продовження урочної роботи з літератури в позакласній роботі з даного предмета. Пропонуючи позакласні заходи з української літератури учням, варто враховувати їх інтереси, запити, орієнтуватись на новітні освітньо-виховні технології. Однією із них є інформаційно-комп'ютерні технології, що активно використовуються сьогодні у школі. Вони можуть застосовуватись і у позакласній роботі з метою формування гуманності у старшокласників засобами літератури. Для дослідження духовного світу автора, розв'язання порушених у творі проблем морально-етичного плану, в основі яких лежать гуманістичні цінності, пропонуємо як варіанти такі інноваційні форми роботи, як мультимедійна презентація, вебінар, проблемний чат-семінар, самостійна робота у вікіпедії. Вони, як і традиційні диспути, конференції, семінари, дають можливість об'єктивно з'ясувати позицію автора, виділяти його духовні ідеали, дискутувати над морально-етичними проблемами твору, а отже, формувати цінності учнівської молоді. Але мультимедійна презентація, створена учнями, вебінар, проблемний чат-семінар – це інноваційні, модернізовані форми роботи, що відповідають рівневі цивілізації сучасного суспільства й тому є цікавими й прийнятними для старшокласників, а значить і дієвими. У перспективі нами будуть розроблені та апробовані вебінари, чат-семінари з використанням мультимедійних презентацій (за творчістю письменників, що входять до програмного курсу української літератури для учнів 10-11 класів) з метою формування гуманістичних знань у старшокласників, сприйняття ними гуманістичних цінностей та закріплення цих цінностей у поведінці.

Література:

1. Бабійчук Г. Методичні рекомендації щодо використання програмно-методичного комплексу “Українська література. 11 клас”. / Г. Бабійчук // Дивослово. – 2008. – №9. – С. 15-20.
2. Ісаєва О.О. Інноваційні технології у викладанні зарубіжної літератури в школі / О.О.Ісаєва // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2005. – № 9. – С. 3-7.
3. Ковальчук О., Мозолук Б. Українська література: уроки активного співробітництва (диспути, конференції, проблемні семінари) / О. Ковальчук, Б. Мозолук. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. – 64 с.
4. Пойда О.А. Використання мультимедійних презентацій на уроках української літератури. / О.А. Пойда // Перспективи впровадження інформаційних і комунікаційних технологій у навчально-виховний процес: збірник матеріалів Республіканської науково-практичної Інтернет-конференції. – Вінниця: ВОПОПП, 20 листопада – 4 грудня 2009р. – С. 130-140.

Рассмотрены возможности использования информационно-компьютерных технологий в внеклассной работе с целью формирования гуманистических ценностей у старшеклассников, по данному вопросу даются методические рекомендации.

Ключевые слова: духовность, гуманность, гуманистические ценности, информационно-компьютерные технологии, мультимедийная презентация, википедия, вебинар, чат-семинар, програмно-методический комплекс.

This article scrutinizes the perspectives of the appliance of Information Computer Technologies with the aim of embedding humanistic values in senior pupils' minds during after-classes activities on Ukrainian Literature; the article offers methodological recommendations.

Keywords: spirituality, humanism, humanistic values, Information Computer Technologies, multimedia presentation, Wikipedia, webinar, chat seminar.